

Step by Step - Vzdělávací program „Začít spolu“

Alternativní pedagogika

Duben 2007

Hana Filová

Původ a historie programu Step by Step

- Původní inspirace vznikla jako reakce na komplikovanou situaci ve vzdělávání menšin v Americe v době „vzdělanostního (sputnikovského) šoku“ 60.-70. let

(USA a Kanada: původní obyvatelstvo, imigranti, sociálně slabé skupiny ve slumech apod.).

- OTÁZKA:

Jak dosáhnout podstatně vyšší obecné vzdělanosti (ale i „vychovanosti“) v mladé populaci (konkurenceschopnost)???

Závěry a řešení:

- zaměřit se na to, aby *každé dítě dostalo příležitost a na základě svých individuálních možností dosáhlo optimální úrovně vzdělání*
- zaměřit se na to, aby se *děti ve škole učily společně a od sebe navzájem; vycházely při tom ze své různosti a učily se akceptovat se navzájem* (interkulturalita a výchova k toleranci)
- otevřít školu *spolupráci s rodinou a širší veřejností*

Je to vzdělávací program zdůrazňující

- **individuální přístup k dítěti – důraz na osobní rozvoj**
- **partnerství rodiny, školy a širší společnosti v oblasti výchovy a vzdělávání**
- prosazuje a umožňuje **inkluzi dětí se speciálními potřebami** (dětí nadprůměrně nadaných, dětí s vývojovými poruchami, dětí s postižením, velmi se osvědčuje u dětí z různých etnických menšin)
- dále klade důraz na **podnětné prostředí** - netradiční členění třídy do center aktivit,
- **aktivizující výukové strategie** - kooperativní učení, projektové vyučování a integrovanou tematická výuku
- pracuje se **sebehodnocením (prostřednictvím portfolia a individuálního vzdělávacího programu)** dětí, což posiluje pozitivní motivaci dětí k aktivnímu a samostatnému učení.

Program ZaS v ČR:

- od r. 1994 v MŠ a od r. 1996 na ZŠ
- mezinárodní název tohoto programu je **Step by Step** – pouze v Česku „Začít spolu“
- Iniciátor: Sörosova nadace (Open Society Fund – pro střední a východní Evropu)
- na začátku poskytla síť Sorosových nadací (Open Society Funds) společně s neziskovou organizací Children s Resources International finanční a metodickou podporu při zavádění vzdělávacího programu Začít spolu do vzdělávacích systémů jednotlivých zemí (vybavení škol, vzdělávání učitelů, osob. asistenti apod.)
- finanční a metodická pomoc zvenčí trvala podle plánu do r. 1999, školy si nyní hledají peníze z jiných/ dalších zdrojů (obce – magistráty, rodiče, jiné zdroje)
- v programu ZaS pracuje dnes asi **60 MŠ a 45 ZŠ** škol a neznámý počet jednotlivých tříd na běžných školách, jejichž učitelé se nechali oslovit filozofií programu „zaměřeného na dítě“ (Brno – Pramínek)
- školy ZaS jsou metodickými a školicími centry programu
- spolupráce se sdruženími **Otevřená společnost o.p.s., Kritické myšlení apod.**

Vzdělávací výsledky programu ZaS:

1997-2001 - rozsáhlý dlouhodobý psychologický výzkum *Vliv vzdělávacího programu Začít spolu na vývoj psychosociálních kompetencí dětí v MŠ 1997/98-2000/01*, který mapoval otázky:

- Jsou výsledky dětí z programu ZaS srovnatelné s výsledky dětí z běžných škol?
- Jsou tyto děti schopné pokračovat ve svém vzdělávání na běžné škole bez problémů?
- Nemají děti učící se podle programu ZaS problémy při přestupu z I. na II. stupeň?

Výzkum začal u dětí v MŠ a tým nezávislých odborníků sledoval jejich vývoj až do školy základní (ať už dítě pokračovalo na ZŠ programem ZaS či přešlo na školu s jiným programem)

Výsledky tohoto výzkumu jsou k dispozici na www.sbscr.cz

Kontexty programu Začít spolu a současných tendencí ve vzdělávání (pro 21. stol.):

- Základním cílem je individuální rozvoj vnitřních možností každého dítěte (nikoli „všichni musí umět to samé“)
- Směřuje k rozvoji principů demokracie (svoboda a zodpovědnost), usiluje, aby se děti co nejvíce zapojovaly do činností a posléze do veřejného dění (srv. Kovaliková – „životní dovednosti“), prioritou je rozvoj hodnot a charakteru
- Vzdělávání a východiska vyučování stojí na pilířích „evropské vzdělanosti“: učit se poznávat (učit), učit se jednat (konat - pracovat), učit se být (sám za sebe – svobodný a zodpovědný), učit se žít společně - s ostatními (komunikovat a kooperovat)
- Didaktická východiska vyučování – konstruktivistické přístupy (psychodidaktika - Piaget), integrace vzdělávacích obsahů
- Učitel = pomocník při učení, ale zároveň se od dětí neustále učí něco nového (cítí potřebu celoživotního sebevzdělávání a práce na sobě)
- Škola je otevřenou institucí a jejím úkolem je profesionální podpora a pomoc (učitelství = pomáhající profese) dětem, rodině i veřejnosti při vzdělávání

Vyučování v programu ZaS má konstruktivistický základ, tzn.

- Vychází z předpokladu, že každý jedinec má specifické předpoklady poznávat a učit se i zkušenosti – postupuje osobitým způsobem (ale vždycky už o světě „něco ví“)
- Jádrem procesu učení je komplexní poznávání – nacházení souvislostí (směřování k jádru učení)
- Úkolem učitele je vytvořit podnětné prostředí tak, aby si děti mohly své poznání budovat samy – ve spolupráci s ostatními dětmi (projekty, diskuse v kruhu, práce v „centrech“) - **objevování**
- Je třeba vést vyučování tak, aby se provokovaly okamžiky „AHA!!!“, aby děti mohly neustále klást otázky a učily se to (učit se „do hloubky“ – nikoli rychle a po povrchu)
- Zajistit, aby systematickou součástí učení bylo tzv. „průběžné hodnocení“ (řízená reflexe a sebereflexe, portfolio apod.), které směřuje k sebehodnocení a přebírání zodpovědnosti za vlastní učení

Průběh vyučovacího dne:

Ráno se děti (většinou s rodiči) scházejí před začátkem vyučování

- *ranní kruh – zahájení výuky: slouží* pro rozvoj komunitního života (pozitivní komunikace), jeho součástí je seznámení s denním plánem a aktuality
- *řízená výuka ve třídě – v blocích* (plnění denního plánu dle osnov) cca 90-100 minut
- Přestávka na svačinu (20-30 min)
- *práce v centrech aktivit* – podle individuálních plánů, práce ve skupinách
- *individuální činnosti* – odpoledne (kroužky, zájmové činnosti, příp. domácí příprava)

Role učitele v programu ZaS: *vytvořit stimulující prostředí pro učení*

- **Plánuje kurikulum** (vychází z vzdělávacího standardu)
- **Rozhoduje:** (vodítkem je *kurikulum a* potřeby konkrétní třídy)
- **Usnadňuje učení – *facilitace*:** (je manažerem třídy)
- **Pozoruje a hodnotí, jak se děti učí**
- **Slouží dětem jako vzor**

Plánuje:

- Tvoří vzdělávací program (KURIKULUM)
- Formuluje cíle
- Provádí didaktickou analýzu učiva
- Plánuje konkrétní strategie výuky (práci společnou i individuální v centrech aktivit)
- Promýšlí způsoby hodnocení
- Tvoří program spolupráce s rodiči

1. Rozhoduje: (vodítkem je *kurikulum a potřeby konkrétní třídy*)

- **Organizuje prostředí třídy (třída = „laboratoř“)**
 - centra aktivit, ale i společný prostor, příp. další speciální prostory (pro cvičení, sklad pomůcek a materiálů, místnost pro rodiče)
- **Vybírá a připravuje didakt. materiály** (knihy, učebnice, prac. listy,...); organizuje práci s **portfoliem** (nástroj pro hodnocení a zpětná vazba pro dítě – rodiče – učitele)
- **Tvoří denní rozvrh** - obyčejně
 - *ranní kruh* – pro rozvoj komunitního života (denní plán a aktuality)
 - *řízená výuka ve třídě* – v blocích (plnění denního plánu dle osnov)
 - *práce v centrech aktivit* – podle individuálních plánů, práce ve skupinách
 - *individuální činnosti* – odpoledne (kroužky, zájmové činnosti, příp. dom. příprava)
- **Organizuje skupinovou práci** (vybírá děti podle urč. záměru, sleduje rozvoj komunikace a kooperace, společně s dětmi hodnotí práci skupin)

2. Usnadňuje učení – facilitace:

➤ Klade otázky

1. pokud možno „otevřené“: „Co se stalo s tvou kytičkou od té doby, co jsi ji zasadil?“ X „O kolik ti vyrostla kytička?“
2. osobně zaměřené – zjišťují představy dítěte o věcech („Co si o tom myslíš?“, Proč jsi to tak nazval? Jak jsi na to přišel? apod.)
3. zaměřené na podstatu věci („Proč jsou v přístavu lod'ky?“, „Proč magnet přitahuje hřebíky?“)

Vyhýbat se otázkám, na něž existuje jediná správná odpověď!

➤ **Odpovídá na otázky dětí** (jasně, pravdivě, přizná neznalost, říká vlastní názor; otázky VÍTÁ)

➤ **Pomáhá dětem zamýšlet se nad vlastním učením**

- **psaní deníku** (čtenářský, společenský apod., záznamy o vlastním učení)
- **diskuse ve skupině** (uvažování o problému, vyjadřování názoru, argumentace, ... učitel diskusi řídí: uděluje slovo, udržuje téma vhodnými poznámkami, vybízí děti k účasti, hlídá čas apod.)
- **práce v centrech a projekty**
- **poskytování zdrojů**
- **reflexe** („všimla jsem si...“ atd. – tzv. **peer - komentář**) - **sebereflexe**

3. Pozoruje a hodnotí: provádí ped. diagnózu

■ Na počátku roku: vstupní diagnóza

- *Jaké má dítě předpoklady, vlastnosti, znalosti, učební styl, zájmy a motivaci?*
- *Které silné předpoklady a potřeby má?*

■ Průběžné hodnocení

- *Systematicky vede deník o každém dítěti (podává podrobné zprávy rodičům, píše slovní hodnocení)*
- *Orientuje se na splněné cíle (kdy a nakolik)*
- *Neustále poskytuje dítěti osobní zpětnou vazbu (nikoli „pěkné“, „dobrá práce práce“, ALE: „Zajímavý nápad; naučil jsi se hodně o pavoucích. Co se o nich ještě chceš naučit?“)*
- *Hodnotí vždy výkon, nikoli celou osobnost*

- *Vede k sebehodnocení*

■ Závěrečné hodnocení

- *Slovní hodnocení*
- *Využití portfolia*

4. Učitel jako vzor

- **Udává tón třídy** (otázky, poznámky, rozhodnutí, chování, síla hlasu, vystupování,...)
- **Podporuje rozvoj pozitivního klimatu ve třídě – pravidla sám respektuje:** pomáháme si, nasloucháme si,... (pozitivní formulace)
- **Chová se jako partner dítěte, jehož úkolem je pomáhat mu při učení --- AUTORITA**

Závěrem: ZaS – třída zaměřená na dítě (shrnutí)

- Podpora rozmanitých stránek inteligence (Gardner, Kovaliková)
- Specifické materiály (bádání, zkoumání, encyklopedie, vlastní zdroje, ... - zapojení rodičů – besedy, exkurze, ...)
- Specifická organizace (různorodost, práce v centrech aktivit, svobodná volba úkolů, podpora vlastní iniciativy v plnění úkolů);

Centra: 1. čtení a psaní, 2. vědy, 3. matematiky/manipulativ,
4. výtvarné výchovy, 5. dram. výchovy/tvořivé hry

Centra by měla být logicky uspořádána a vybavena všemi pomůckami a materiály

- Výchova k celoživotnímu zájmu o učení - zaměření na vlastnosti :
Produktivita – Tvořivost – Zvědavost – Spolupráce – Empatie
- Řízení chování žáků (pravidla)
- Utváření komunity (rodina a škola)
- Prezentace naučené látky – různé formy, individuální variabilita výstupů (podle zaměření a schopností dítěte)
- Portfolio
- Přebírání odpovědnosti za vlastní učení: *znalost cílů, domácí úkoly, individualizace nároků*

Základní literatura:

- KREJČOVÁ, V.; KARGEROVÁ, J. *Vzdělávací program Začít spolu pro I. stupeň ZŠ*. Praha : Portál, 2003.
- GARDOŠOVÁ, J.; DUJKOVÁ, L. *Vzdělávací program Začít spolu pro předškolní vzdělávání*. Praha : Portál 2003.
- Kol. *Učím s radostí (ve spolupráci Step by Step ČR a o.s. Kritické myšlení)*. Praha : STROM, 2003.
- WALSH BURKE, K. *Začít spolu (program pro děti a rodiče). Vytváření tříd zaměřených na dítě pro 8-, 9- a 10-leté děti. Vyšlo jako manuál OSF (Open Society Fund) pro potřeby ZaS (Začít spolu) – Praha 1998.*
- **Další zdroje - internet:**

www.sbscr.cz

Kritické myšlení